

В. І. ОХОТА

МОДЕЛІ НАРОЩЕННЯ МІЖНАРОДНОЇ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ КРАЇН

В статті розглянуто сутність поняття «міжнародна конкурентоспроможність держави»; оцінено вплив факторів та основних складових конкурентоспроможності на стан національної економіки; визначено загальні передумови забезпечення конкурентоспроможності національної економіки; запропоновані моделі нарощення конкурентоспроможності країни та схема адаптації держави до змін за показниками конкурентоспроможності, викликаними впливом чинників глобалізаційного та інтеграційного розвитку.

В статье рассмотрена сущность понятия «международная конкурентоспособность государства»; оценено влияние факторов и основных составляющих конкурентоспособности на состояние национальной экономики, определены общие предпосылки обеспечения конкурентоспособности национальной экономики; предложены модели наращивания конкурентоспособности страны и схема адаптации государства к изменениям по показателям конкурентоспособности, вызванным воздействием факторов глобализационного и интеграционного развития.

In the article considered the essence of «international competitiveness of the state», estimated the influence of factors and the main components of competitiveness in the state of national economy; determined the general conditions of national economic competitiveness; proposed models of lengthening the country competitiveness and adaptation scheme for the state to changes in competitiveness caused by the globalization factors influence and integration development.

Ключові слова: міжнародна конкурентоспроможність, фактори та складові конкурентоспроможності, розвиток національної економіки, регіональна, локальна, транзитна, світова моделі нарощення конкурентоспроможності, кластери, глобалізація, інтеграція.

Актуальність проблеми. Сучасний світовий устрій являє собою динамічну структуру, головною характеристикою якої, безперечно, можна визначити інноваційну спрямованість, підвалини якої було закладено ще на початку ХХ століття. Світ впевнено крокує інноваційним шляхом, залишаючи позаду себе ті країни, які не зуміли стати на цей шлях. На жаль, Україна не досить впевнено почуває себе на інноваційній ниві.

Останнє десятиріччя зайняв трансформаційний процес, який не тільки не скоротив відставання України від світових лідерів техніко-економічного розвитку, але й значно збільшив його. За умов, коли традиційні чинники економічного зростання, що спиралися переважно на мобілізацію наявних ресурсів, вже практично вичерпано, суттєвих зрушень у напрямі трансформаційних змін економіки можна очікувати через впровадження інноваційної моделі її розвитку.

Аналіз останніх наукових досліджень. Проблеми дослідження рівня конкурентоспроможності знаходять своє відображення в багатьох наукових публікаціях. Це пов'язано з підвищенням ролі інноваційності економіки, технологічним оновленням, стратегією держави.

Фундаментальні дослідження, присвячені вивченню цих питань, знайшли своє відображення в працях вчених: І. Багрової [1], В. Гейця [2], Н. Гражевської [3], В. Дергачової [4], А. Поручника [6], Л. Федулової [12], О. Швиданенка [13] та інших.

Метою роботи є визначення передумов забезпечення конкурентоспроможності національної економіки, аналіз теоретичної складової можливих моделей нарощення міжнародної конкурентоспроможності країн та розробка схеми адаптації держави до змін, викликаних впливом чинників глобалізаційного та інтеграційного розвитку.

Викладення основного матеріалу дослідження. Міжнародна конкурентоспроможність – явище складне і багатогранне, особливо в сучасному ринковому середовищі, де конкурентоспроможність визначає місце, роль та майбутнє країни. Це явище еволюціонувало тривалий час, набувало різних форм, залежало від багатьох чинників. Тому дуже важливо прослідкувати еволюцію згаданого процесу, щоб глибше зрозуміти проблему конкурентоспроможності і знайти оптимальні шляхи її вирішення. Традиційно конкурентоспроможність трактується як обумовлене економічними, соціальними і політичними факторами стійке місце країни або її продуцентів (виробників) на внутрішньому і зовнішньому ринках. В умовах відкритої економіки конкуренто-

спроможність також може бути визначена як здатність країни (підприємства) протистояти міжнародній конкуренції на власному ринку і ринках інших країн [4, с. 124].

Визначальним чинником конкурентоспроможності національної економіки є наявність умов для формування стійких конкурентних позицій національних підприємств. Отже, політика підвищення конкурентоспроможності національної економіки полягає в забезпеченні, насамперед всередині країни, реального конкурентного середовища та, що не менш важливо, здатності підприємств вести конкурентну боротьбу, яка має конструктивну спрямованість. Рівень такого забезпечення і визначає головний критерій конкурентоспроможності національної економіки.

Складовими конкуренції як економічного процесу є конкурентне середовище і конкурентоспроможність підприємств та галузей. Фактично різниця між цими двома складовими є різницею між мікро- та макрорівнями економіки.

Існує кілька підходів до визначення конкурентоспроможності. Деякі дослідники [1, с. 12; 3, с. 58; 7, с. 23] розуміють її як рівень, на якому країна за вільних і справедливих умов може виготовляти товари і послуги, які задовольняють міжнародні ринки, одночасно підтримуючи і розширюючи реальні доходи своїх громадян. Дещо по-іншому до цієї проблеми підходить Світовий економічний форум у звітах про глобальну конкурентоспроможність [15, с. 1169]. Вирішального значення форум надає здатності країни досягати постійно високих темпів зростання ВВП на душу населення. При цьому до уваги беруться також такі фактори, як відкритість економіки, діяльність уряду, інфраструктура, стан фінансів, технології, менеджмент, трудові ресурси, інституції.

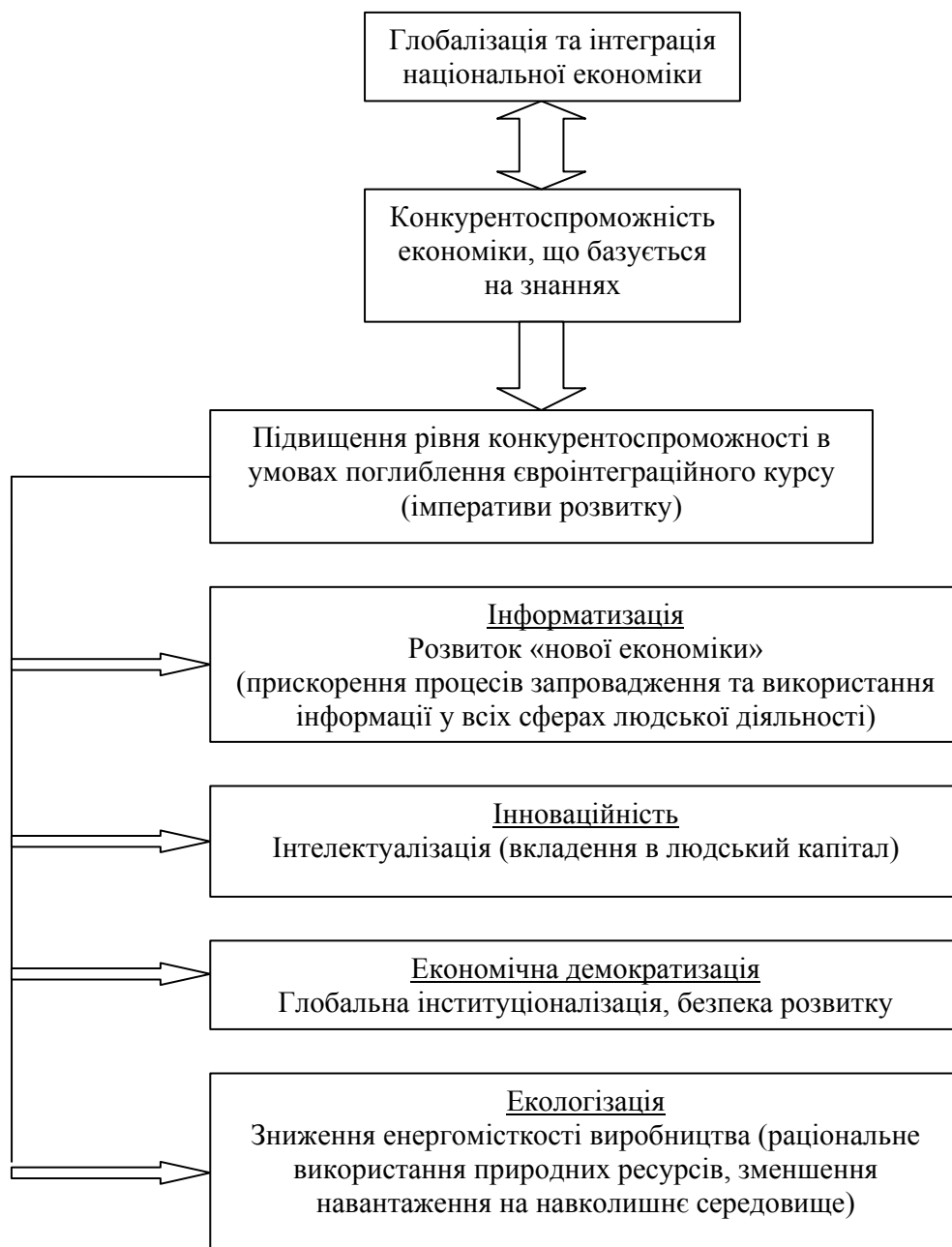
Дослідники проблеми національних конкурентних позицій у зовнішньоекономічних зв'язках [9, с. 186] підкреслюють необхідність вирізнення понять "реальної" і "номінальної" конкурентоспроможності країни. Реальна конкурентоспроможність – це ступінь можливості національних галузей економіки за умов вільного і справедливого ринку виготовляти товари й послуги, які відповідають вимогам як внутрішнього, так і зовнішнього ринків при одночасному зростанні реальних доходів найманої праці. Натомість "номінальна конкурентоспроможність" може бути досягнута шляхом певної урядової політики, яка створює сприятливе середовище для вітчизняних товаровиробників шляхом прямих державних субсидій та стримування заробітної плати.

Аналізуючи проблему конкурентоспроможності, треба брати до уваги як загальний рівень конкурентоспроможності, так і мікроекономічний індекс. Позиції країн щодо цих показників суттєво різняться: розвинуті країни за мікроекономічним показником займають більш високі місця, ніж за загальним індексом. У нових індустріальних країнах (Сінгапур, Тайвань, Гонконг, Південна Корея) макроекономічні позиції вищі, ніж їхня конкурентоспроможність на мікрорівні. У названих країнах порівняно високий рівень макроконкурентоспроможності забезпечується державним втручанням в економіку, спрямованим на те, щоб компенсувати відносно слабкі конкурентні позиції компанії та нерозвиненість інституційного середовища. Цю обставину треба враховувати при розв'язанні проблем вступу до СОТ та інтеграційних процесів. Аналізуючи показники загального рівня конкурентоспроможності та конкурентоспроможності на мікрорівні, треба враховувати найбільш впливові чинники. Так, на загальний індекс найбільше впливають науково-технічний технологічний рівень країни та відповідні галузі, інституціональне та загальне макросередовище, а відповідні макрорівневі показники визначаються, насамперед, рівнем розвитку національних компаній і якістю бізнес-середовища в країні.

Передумови підвищення міжнародної конкурентоспроможності держави в умовах глобалізації та інтеграції ґрунтуються на здатності країни до економічного зростання.

Аналіз тенденцій в економічній глобалізації та її наслідків для країн, що розвиваються, дозволяє зробити висновок про необхідність посилення ролі держави у створенні умов для підвищення конкурентоспроможності її економіки, не лише з урахуванням інноваційних чинників, а й чинника технологічного розвитку. Розглянемо передумови забезпечення

міжнародної конкурентоспроможності країни в умовах поглиблення інтеграції та глобалізації (рис. 1).

Рис. 1. Передумови забезпечення конкурентоспроможності країни в умовах поглиблення інтеграції та глобалізації [15, с. 1170]

Національна економіка в сучасних умовах глобалізації має відмінні ознаки функціонування в результаті проявів феноменів глобалізації [10, с. 18].

Активізація процесу глобалізації, з одного боку, прискорює інтеграцію окремих національних регіонів у систему міжнародних конкурентних відносин, а з другого – зумовлює прояв усіх суперечностей глобального економічного розвитку та перетворює конкурентоспроможність регіонів на ключовий критерій ефективності їхнього функціонування як самостійних економічних суб'єктів [6, с. 147]. На думку окремих вчених, поглиблення локалізації інноваційної діяльності виступає рушійною силою розвитку нових центрів економічної активності, що власне і визначають конкурентний статус своїх держав, але, разом з тим, загострює міжрегіональну дивергенцію та територіальну диспропорційність соціально-економічного розвитку [12, с. 42; 13, с. 129].

Проаналізувавши стан економічного розвитку за умов визначення проблем конкурентоспроможності, доречним є виділення наступних моделей нарощення міжнародної конкурентоспроможності країн (рис. 2).

До чинників, які впливають на рівень міжнародної конкурентоспроможності країни за умов застосування відповідної моделі нарощення слід віднести:

- макроекономічну стабільність (антициклічне регулювання);
- ефективність державного управління;
- розвиток людського капіталу (вплив економіки знань);
- розвиток інфраструктури (якість інституцій);
- розвиток підприємництва (галузевий вимір);
- створення сучасних фінансових ринків (вплив фінансової кризи);
- підвищення технологічного рівня виробництва (технологічне оновлення);
- стабілізація екологічного стану (екологічний фактор розвитку);
- розвиток інновацій (конкурентні переваги країни);
- глобалізація та інтеграція (участь країни у відповідних процесах розвитку).

Рис. 2. Моделі нарощення міжнародної конкурентоспроможності країн

У звіті про глобальну конкурентоспроможність, опублікованому міжнародною неурядовою організацією, Всесвітній Економічний Форум (Швейцарія), за індексом конкурентоспроможності у 2009 – 2010 рр. Україна зайняла 82 місце серед 133 країн з результатом 3,95 бали. У порівнянні з рейтингом 2008 – 2009 рр. наша держава втратила 10 позицій (72 місце). Світовим лідером за конкурентоспроможністю у 2009 – 2010 рр. стала Швейцарія з результатом 5,6 бали. Друге місце за США (5,59), третє за Сінгапуром (5,55).

Серед країн Центральної та Східної Європи лідерами є Чехія (31 місце; 4,67 бали), Естонія (35 місце; 4,56 бали) та Словенія (37 місце; 4,55 бали) [16, с. 25].

За даними CIA World Factbook у 2009 р. за рівнем ВВП (за ПКС) у Центральній та Східній Європі ці країни були також серед лідерів. Словенія займала перше місце в регіоні (28,2 тис. дол. на особу), Чехія – друге (25,1 тис. дол. на особу), а Естонія – четверте (18,8 тис. дол. на особу) [5, с. 6].

Кожна з трьох зазначених країн-лідерів Центральної та Східної Європи як за індексом конкурентоспроможності, так і за рівнем ВВП на особу має державні програми з розвитку кластерних утворень.

Однак низькі темпи зростання економіки не повинні гальмувати інвестиції в інновації. Для українських підприємств цей процес особливо важливий у зв'язку з необхідністю масового освоєння нових видів продукції і зв'язаних з цим нових ринків (регіональна модель). Уряди деяких країн проводять політику протекціонізму стосовно своїх товаровиробників для того, щоб обмежити зростання ринків корпорацій інших країн, протидіяти «інвестиційному проникненню» закордонних компаній в економіку країни, що знижує участь місцевого капіталу в інноваційних проектах.

Крім вищевикладеного, на нашу думку, доцільним є інтенсивний розвиток територіально-галузевої інтеграції в областях, тобто кластеризації вітчизняних підприємств (локальна модель) як одного з факторів, спрямованих на стимулювання активізації інвестування коштів в інноваційну діяльність шляхом мінімізації трансакційних витрат [2, с. 59; 8, с. 52; 6, с. 148].

Кластер – це добровільна територіально-галузева асоціація підприємств і організацій, що взаємодіють один з одним у рамках єдиного технологічного ланцюжка створення товару. Він інтегрує суб'єктів господарювання як географічно, так і в рамках єдиного внутрішнього інформаційного середовища, зв'язаного з зовнішнім. Рада кластера включає регіональне керівництво зв'язане з регіональним департаментом щодо бізнесу. Його основна задача – територіальна взаємодія підприємств галузевого комплексу в області (видобуток вугілля, нафти, газу, будівництво і т.д.) з об'єктами регіональної інфраструктури. Головне в структурі кластера – спільна, непосильна поодиноці, розробка і поширення інновацій на весь ланцюжок створення вартості за рахунок інтеграції інвестицій.

Така структура дозволяє мінімізувати трансакційні витрати. Умови ефективної взаємодії створюються за рахунок вдалого сполучення природних і людських ресурсів, ресурсів капіталу, ринкової, адміністративної і науково-технологічної інфраструктури. Ці умови виступають фундаментом факторів спеціалізації і якості. Пов'язані і допоміжні галузі забезпечують впровадження інновацій щодо комплектуючих і технологічного устаткування, що робить їх більш конкурентоздатними. Для зростання конкурентоздатності кластера важлива наявність вимогливого споживача, вимоги якого випереджають попит на інших ринках.

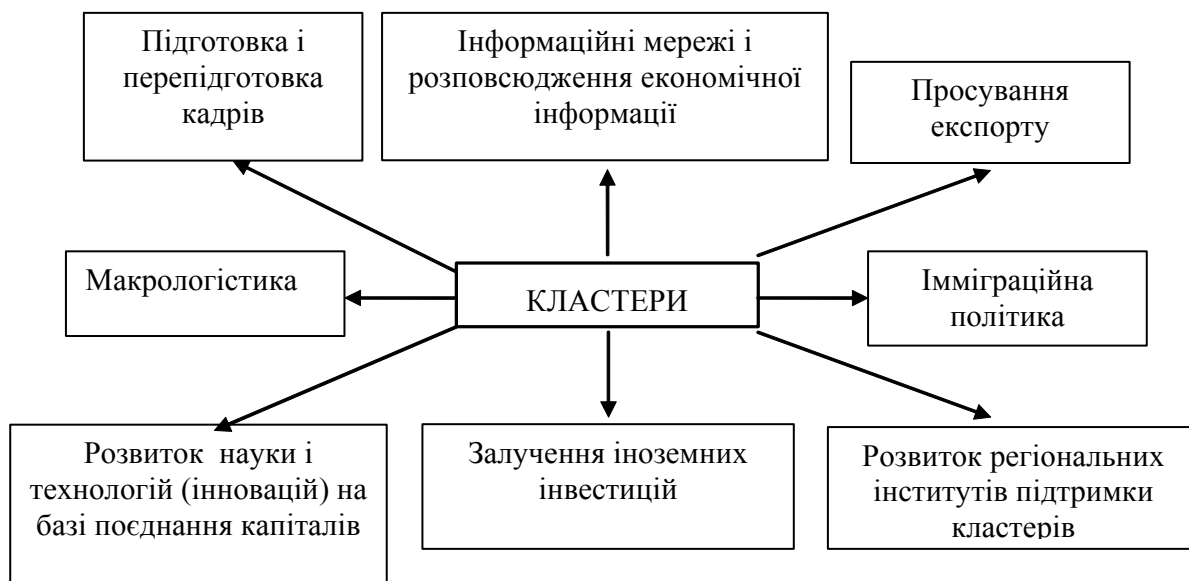
Кластерна структуризація економіки впливає на загальну політику держави. Насамперед, це пов'язано з посиленням державної підтримки науки, ризикових інновацій, експортної діяльності, створенням необхідної інфраструктури і підготовкою та перепідготовкою кадрів (рис. 3).

Великому об'єднанню (кластеру) легше розраховувати на підтримку, ніж окремому підприємству. Таким чином, інноваційна політика, що спирається на розвиток кластерів, веде до підвищення конкурентоздатності економіки країни.

Одним з найбільш результативних механізмів включення країни у світогосподарські процеси є формування та планомірний розвиток міжнародних транспортних коридорів (МТК) на території країни, що надасть можливість більш повного використання переваг географічного положення, забезпечення зростаючих обсягів зовнішньоторгової діяльності, укріплення ролі України у світовій господарській системі (транзитна модель).

Одним із першочергових завдань у вирішенні питання підвищення

конкурентоспроможності держави за рахунок розвитку транзитного потенціалу на світовому рівні є створення ефективної міжнародної транспортної системи.

Рис. 3. Вплив кластерів на економічну політику держави [14, с. 134]

Загалом, стратегічні пріоритети підвищення міжнародної конкурентоспроможності держави повинні відображатись у системі поступових кроків адаптації національної економіки до змін в умовах глобалізації та інтеграції економічного простору. Головна мета – забезпечення реакції на зміни, викликані чинниками глобалізації (світова модель).

Основні завдання:

- 1) підвищення конкурентоспроможності національної економіки;
- 2) пошук джерел ресурсного забезпечення сталого економічного зростання.

Механізм проведення полягає у реформуванні зовнішньоекономічної політики та в здійсненні внутрішніх реформ в країні.

Адаптація держави до змін глобалізаційного та інтеграційного характеру сприятиме забезпеченню сталого економічного зростання, утвердженню інноваційної моделі розвитку, підвищенню конкурентоспроможності національної економіки.

Висновки. Таким чином, аналізуючи теоретичну складову, можливих для обговорення на даний час моделей нарощення міжнародної конкурентоспроможності країн, слід підкреслити, що стрижнем сучасної національної моделі міжнародної конкурентоспроможності є реалізація та використання національних конкурентних переваг на інноваційній основі з необхідним визначенням схеми заходів щодо підвищення конкурентоспроможності на різних рівнях (регіональному, локальному, транзитному, світовому).

Список використаних джерел

1. Багрова І.В. Складові та фактори конкурентоспроможності / І.В. Багрова, О.Г. Нефедова // Вісник економічної науки України. – 2007. – № 1. – С. 11 – 16.
2. Геец В.М. Проблемность структурных трансформаций экономики стран с развивающимися рынками / В.М. Геец // Економіка та прогнозування. – 2009. – № 1. – С. 54 – 69.
3. Гражевская Н. Обеспечение конкурентоспособности национальной экономики в глобальном постиндустриальном измерении / Н. Гражевская // Економіка України. – 2008. – № 9. – С. 54 – 63.
4. Дергачова В. В. Міжнародна конкурентоспроможність національної економіки в

контексті забезпечення економічного зростання : [монографія] / Дергачова В. В. – Донецьк : ДонДУЕТ, 2006. – 392 с.

5. Крупка М. О. Аналіз і структура економічної глобалізації / М. О. Крупку // Вісник Міжнародного Слов'янського університету. Серія «Економічні науки». – 2009. – № 2. – С. 3 – 7.

6. Поручник А. М. Регіональна інноваційна система як основа підвищення міжнародного конкурентного статусу національних регіонів / А. М. Поручник, І. В. Брикова // Міжнародна економічна політика: науковий журнал. – 2006. – Вип. 5. – С. 134 – 173.

7. Радзівська С. О. Держава і конкурентні позиції України на світогосподарському ринковому просторі / С. О. Радзівська // Формування ринкових відносин в Україні. – 2009. – № 12 (103). – С. 20 – 26.

8. Радзівська С. О. Участь України в регіональних інтеграційних процесах і її вплив на підвищення конкурентоспроможності національної економіки / С. О. Радзівська // Зовнішня торгівля: право та економіка. – 2007. – № 1 (30). – С. 49 – 55.

9. Семкова Л. В. Принципи формування в Україні конкурентоспроможної економіки: зовнішньоекономічний аспект / Л. В. Семкова // Вісник Хмельницького національного університету. – 2007. – № 4. – Т. 1 (93). – С. 184 – 187.

10. Соловійов В. П. Національна стратегія інноваційного розвитку в глобалізованому світі: елементи концепції / В. П. Соловійов // Наука та інновації. – 2009. – № 3. – С. 16 – 22.

11. Трофимова В. В. Трансформація економічних функцій держави в умовах становлення глобальної економіки / В. В. Трофимова // Економіка та держава. – 2010. – № 5. – С. 8 – 12.

12. Федуллова Л.І. Україна в міжнародних рейтингових оцінках: чинник інноваційно-технологічного розвитку / Л.І. Федуллова // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – № 5. – С. 39 – 53.

13. Швиданенко О. А. Глобальна конкурентоспроможність: теоретичні і прикладні аспекти : [монографія] / Швиданенко О. А. – К. : КНЕУ, 2007. – 307 с.

14. Шевченко О. О. Інновації та їх інвестиційне забезпечення: методологічний аспект : [монографія] / Шевченко О. О. – К. : ДДМА, 2009. – 168 с.

15. Шевченко О. О. Шляхи підвищення конкурентоспроможності країни в умовах поглиблення євроінтеграційного курсу / О. О. Шевченко // Економіка: проблеми теорії та практики. – 2009. – Вип. 255. – Т. 5. – С. 1166 – 1172.

16. Шимаї М. Виклики для посткризової глобальної системи / М. Шимаї // Економіка України. – 2010. – № 4. – С. 22 – 29.
